

Szwarc, Andrzej

"Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków 1775-1978", Zygmunt Zieliński, Warszawa 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/2, 371-372

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ryków interesowała przede wszystkim działalność polityczna królewskiego brata. Jak dotąd M. Poniatowski nie doczekał się także pełnej biografii. Ocena jego działalności w diecezji płockiej jest więc podwójnie cenna.

Poniatowski w natłoku zajęć politycznych mało znajdował czasu dla swej diecezji. Po otrzymaniu biskupstwa płockiego nie rezydował w niej, co było ówczesnie często spotykane. Jednak w czasie swego 12-letniego zasiadania na stolcu biskupim był w stolicy swej diecezji jedynie dwa razy, co nawet w owych czasach było wyjątkowym. Zafrapowany działalnością polityczną książę-biskup potrafił wszelako przekazać sprawy swej diecezji w ręce osób zdolnych i energicznych. Dzięki nim bp. Poniatowski cieszył się — jak sądzi autor — niezasłużenie sławą uzdolnionego rządcy. Opinia ta wypływała przede wszystkim z funkcjonowania kancelarii biskupiej, która wytworzyła *acta episcopalia* obejmujące VII tomów o łącznie 3200 stronach. Ks. Grzybowski dowodzi, iż zasługę tu należy przypisać pracy i inicjatywie jej audytora ks. Krzysztofa Żórawskiego. Podobnie zdolnych współpracowników osadzano na stanowiskach wikariuszy generalnych i oficjalów, równie starannie dobierano personel na niższe stanowiska. Autor podjął trud rekonstrukcji personalnej obsady wszystkich funkcji w diecezji. Korzystanie z tej pracy byłoby łatwiejsze gdyby uzupełniono książkę o indeks osobowy lub tabele. M. Poniatowski wprowadził w swej diecezji wiele nowinek organizacyjnych np. pocztę diecezjalną, nakazał sporządzenie szczegółowego opisanie parafii dla przygotowania mapy diecezji, co miało ułatwić jej administrację. Wiele uwagi poświęcił także karności i wykształceniu duchowieństwa. We wszystkich swych poczynaniach był jednak jedynie projektodawcą reform, ich wykonanie zlecając swym współpracownikom. Te cechy działalności zdecydowały o pozytywnym bilansie jego rządów w diecezji płockiej.

Druga rozprawa — praca magisterska — ks. K. Lenia podejmuje próbę rekonstrukcji archiwum kolegium jezuitów św. Jana w Jarosławiu. Zadanie to autor realizował w oparciu o zachowane inwentarze innych kolegiów jezuickich, instrukcje generałów zakonu dotyczące archiwów, przepisy wizytatorów prowincji i prowincjałów oraz zachowany spis archiwalnych fascykułów akt luźnych z tego archiwum z roku 1774. Kolegium św. Jana, jeden z dwóch domów jezuickich w Jarosławiu, było placówką starą (pierwsi jezuita przybyli do miasta w 1574 r.) i znaczącą. Swoją szeroką działalnością odegrało poważną rolę w życiu kościelnym Rusi Czerwonej. To wszystko decydowało o rozmiarach i charakterze archiwum. Zrekonstruowany inwentarz ma charakter idealny, autor podjął również zadanie rejestracji wszystkich zachowanych i rozproszonych materiałów pochodzących z jarosławskiego kolegium. Stan zachowania badanego archiwum w porównaniu do innych kolegiów zwłaszcza mazowieckich czy litewskich daje podstawy rozważań i możliwości rekonstrukcji, przeto może posłużyć zarówno do określenia kierunków aktywności tego domu jak i do badań porównawczych.

M. K.

Zygmunt Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków 1775—1978*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983, s. 672.

Naukowo-popularny wykład dziejów papieża ujęty jest z pozoru w sposób konwencjonalny: według kolejnych pontyfikatów, niezależnie od czasu ich trwania. W rzeczywistości autor obszernie odmalowuje tło historyczne, szczególnie zaś przemiany układu sił w polityce europejskiej XIX i XX wieku. Sprawom tym poświęcony jest osobny rozdział wstępny („Od Rewolucji Francuskiej do Vaticanum II”), ale dochodzą one do głosu również w toku właściwej narracji. W tomie znalazło się

miejsce na zagadnienia związane z wewnętrznymi dziejami katolicyzmu (ścieranie się orientacji konserwatywnej i modernistycznej, stosunek Stolicy Apostolskiej do partii politycznych o religijnej inspiracji) oraz na życiorysy i charakterystykę osobowości poszczególnych papieży. Pisze też Z. Zieliński o dyplomacji Państwa Kościelnego i Watykanu, o próbach zapobiegania procesom laicyzacji i ateizacji, o rozwoju zakonów i misjach pozaeuropejskich. Wszystkie te wątki powiązано w zwartą całość, zaś potoczny styl i umiejętne objaśnianie mniej znanych kwestii ułatwiają lekturę. Autor nie stroni przy tym od szczegółu i anegdoty, które funkcjonują zazwyczaj jako ilustracja ogólniejszych tez.

Ks. Zygmunt Zieliński jest następcą Mieczysława Żywczyńskiego na Katedrze Historii Kościoła XIX i XX wieku w Instytucie Historii Kościoła Katolickiego KUL; niniejsza książka bardzo przypomina piśarstwo historyczne jego poprzednika. O dążeniu do naukowego obiektywizmu świadczy np. wykorzystanie prac powstałych w środowiskach niechętnych katolicyzmowi i papiestwu. Bez niedomówień zrelacjonowano takie sprawy jak zaćofanie Państwa Kościelnego w pierwszej połowie XIX w. i stosowany tam terror wobec przeciwników politycznych. Jedynie wydarzenia ostatnich lat zasygnalizowano w sposób kronikarski, powstrzymując się od komentarza i oceny. Narracja urywa się na przyjęciu przez wybranego papieżem kardynała Karola Wojtyłę imienia Jana Pawła II.

Książka została napisana na podstawie wydawnictw źródłowych i obszernej literatury przedmiotu; jej część wyszczególniono w nocie bibliograficznej, podzielonej na trzy działy: „Biografie w ścisłym znaczeniu”, „Problemy opracowania dziejów Stolicy Apostolskiej lub papieży”, „Prace poświęcone epoce”. Całości dopełnia indeks osobowy.

A. S.

Jan Baszkiewicz, Stefan Meller, *Rewolucja francuska 1789—1794. Społeczeństwo obywatelskie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 523.

Praca ta jest próbą odtworzenia dnia codziennego społeczeństwa rewolucyjnej Francji w latach 1789—1794. Głębokie zmiany zachodzące w tym okresie we wszystkich zakresach życia, poczynając od polityki, a kończąc na rodzinie, doprowadziły do ukształtowania społeczeństwa obywatelskiego. Autorzy starali się więc w polu swych obserwacji umieścić jak najwięcej spraw szukając zarówno innowacji jak i kontynuacji struktur *ancien regime'u*.

Praca dzieli się na pięć części poświęconych kolejno rewolucji w polityce, armii, ekonomii, jej wrogom i przewrotowi kulturalnemu.

Najbardziej interesującą, może ze względu na brak polskich publikacji, wydaje się część poświęcona kulturze i mentalności. Nigdzie bowiem zmiany nie wtargnęły równie głęboko w ludzką codzienność; nie tylko przyniosły nowe prawa i nieznanne obowiązki, lecz także ustanowiły odmienne „wiary”, a wreszcie wprowadziły inną rachubę czasu. Nowy kalendarz, nowi „święci”, nowe instytucje to także problemy propagandy i ideologii, jakże często nasuwające nam refleksje o archetypie działań rewolucyjnych.

Książka pisana przez dwóch autorów, jak można sądzić na podstawie ich wcześniejszych publikacji, o odmiennym spojrzeniu na rewolucję, jest interesująca, choć nie pozbawiona niezręczności. Ze sposobu prezentacji rozdziałów wnosić trzeba, iż są one zawsze wspólnego autorstwa, a piszący je albo ścierali swe opinie, albo prezentowali solidarnie oba poglądy, tym samym unikając ostatecznej konkluzji (np. sprawa korupcji urzędniczej). Zdumiewające, iż w części poświęconej polityce